

Schema Ontwikkelingsaspecten en Omgevingsinteractie (O&O)

Life events: Bevalling en de komst van de baby, zwangerschap volgde kind, verhuizing, migratie, emigratie, scheiding, overlijden dierbaren, ziekte ouders, kinderen, dierbaren.

Ontwikkelingsaspecten						Interactie met omgeving			
Biologisch <-> Psychisch <-> Sociaal						Common Assesment Framework (CAF)			
Lichamelijke ontwikkeling	Motorische ontwikkeling	Cognitieve ontwikkeling	Seksuele ontwikkeling	Persoonlijke ontwikkeling	Sociaal-emotionele ontwikkeling	Ontwikkelbehoeften	Opvoedcapaciteit	Impact op gezin	Omgeving
Groei en conditie					Hechting	Gezonde leefstijl moeder	Aandacht voor gezonde voeding, inname foliumzuur en vitamines	Impact komst baby (praktisch en financieel)	Verloskundige zorg
						Aandacht	Voldoende bewegen en zorgen	Voorbereiden op de bevalling en opvang	Organiseren van arbeid en opvang

Prenataal -9 mnd - 0 j								gewicht	gezinsleden)	
								Voldoende rust, niet roken, geen alcohol en drugs	Veranderende seksualiteit (tijdens en na de zwangerschap)	Familie en grootouders betrokken
								Aandacht voor band opbouwen met de baby (alle gezinsleden)	Band baby met alle gezinsleden	
								Impact van vader en moeder worden op jezelf en je relatie		
								Voorkomen van stress		

Slapen: 17 uur per dag	Ontwikkeling hoofdbalans	Scherp zien tot op 20-30 cm afstand	Aanwezigheid opgezette borstjes	Uiten van temperament	Herkennen van en reageren op stem, geur en aanraking	Aandacht	Stimuleren buikligging, voorkomen voorkeurs-houding	Veranderende gezinssamenstelling (eerste of volgend kind)	Kraambezoek en kraamzorg
Groei:						Gezonde voeding	Stimuleren slaap-	Beweegcirkel is	Organiseren van

[illegible]

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Peuterfase 1 - 2 jaar	12 cm per jaar	Wandelen	Opdrachten en boodschappen	Opzichte van (andere) geslacht	Besef	Kinderen, parallel spelen	Vertrouwen	Eetritueel	Gezin	en mogelijkheden binnen en buitenshuis (bij vrienden gaan spelen)
	Voeding: mee eten, drinken uit de beker		Leren: 3 nieuwe woorden per dag			Meehelpen	Vertrouwen en ruimte	Ruimte geven om te ontdekken	Flexibiliteit en creativiteit	Medeopvoeders
							Steun	Stimuleren van spel (alle ontwikkelingsgebieden)	Geduld en een ander tempo hanteren	Veilig en stimulerend speelgoed
							Veilige, stimulerende omgeving	Tandenpoetsen: twee keer per dag		
								Vertrouwen geven, gedrag op temperament kind afstemmen		
Peuterfase 2 - 3 jaar	Groei: 10 cm per jaar	Tekenen (krassen), plakken	Drie-woord zinnen	Zindelijk worden	Nee fase (peuterpuberteit)	Op zichzelf gericht in contact	Zindelijk worden	Inspelen op de interesse van zindelijkheid	Opvoed-onzekerheid	Peuterspeelzaal, voorschool
	Eten: zelfstandigheid neemt toe	Leren traplopen, rennen en springen	Begrijpt aanwijzingen en begripsoontwikkeling (groot / klein)		Wisselend temperament	Kan zich nog niet in een ander verplaatsen	Oefenen van verschillende communicatie-uitingen	Tijd nemen om taalontwikkeling te stimuleren (vocabulaire vergroten)	Ontstaan van conflictsituaties (peuterpuberteit)	Veilige en stimulerende omgeving (binnen, buiten en bij anderen)
		Leren aankleden			Driftbui	Grenzen verkennen	Mogelijkheden om fijne motoriek te oefenen	Tandenpoetsen: twee keer per dag	Mediaopvoeding	Veilig en stimulerend speelgoed
							Structuur en consequent opvoedgedrag	Gedrag afstemmen op temperament	Overeenstemming opvoeding (op een lijn komen)	Medeopvoeders
								Grenzen stellen, vrouwen en veiligheid bieden		
Peuterfase 3 - 4 jaar	Groei: 8 cm per jaar	Knippen, pen of potloodgreep	Spreekt in korte zinnen en vertelt verhalen	Interesse in eigen lichaam en dat van anderen	Vragen stellen (waarom-vragen)	Ontwikkelen eigen identiteit (ik ten opzichte van de ander)	Ruimte en tijd om fijne motoriek te oefenen	Stimuleren zichzelf aan te kleden	Omgang met medeopvoeders	Toename contacten met volwassenen en kinderen buiten het gezin
	Slapen: alleen 's nachts	Hinkelen, huppelen en fietsen	Eenvoudige vragen beantwoorden en kleine 2-voudige opdrachten uitvoeren	Eigen lichaam ontdekken	Nieuwsgierig: geen gevaar zien	Bewustwording van gevoelens van anderen (helpen en troosten)	Ontdekken eigen lichaam	Aansluiten op fysieke en seksuele ontwikkeling	Groeiend contact met leeftijdsgenootjes	Veilige en stimulerende omgeving (verkeersveiligheid)
	Eten: extra vitamine D	Kleren aantrekken, knopen losmaken			Grote fantasie: peuterangsten	Rekening houden met anderen (op beurt wachten)	Positieve en stimulerende aandacht	Positieve bekrachtiging van gedrag en initiatieven	Toezicht houden (beschermen)	Speeltuinen
							Benoemen van gevoelens	Verwoorden van gevoelens (bij kind en van ouder)		Veilig vervoer (openbaar vervoer, fiets, auto, wandelen)
							Zelfstandigheid	Duidelijk en consequent zijn, regels aanpassen en uitleggen		

Schoolkind kleuterfase 4 - 6 jaar	6 cm per jaar	Figuren tekenen	Gebruik van langere zinnen, bijzinnen en herkennen van letters	Ontwikkelen genderidentiteit	Ontwikkeling van schaamte-gevoels	Overgang van ego-centrisch perspectief naar maatschappelijk perspectief	Mogelijkheden om taal te oefenen	Stimuleren van taalontwikkeling	Samenwerken met school	BSO
	Wissen melktanden	Veters strikken	Leren staat centraal		Plek in magisch denken	Vriendschappen sluiten	Normen en waarden	Gewenst gedrag benoemen	Vergroten sociale netwerk	Zwemles en clubjes
		Fluiten, zwemmen, ritmiciteit en timing					Mogelijkheden om samen te spelen	Accepterende en autoritatieve opvoedingsstijl	Loslaten en vertrouwen geven	Buitenspelen
								Aanmoedigen sociaal gedrag (voorbeeldgedrag, meespelen)		Invloed van media
Schoolkind 6 - 12 jaar	Slapen: 11 tot 9 uur per nacht, slaapwandelen	Lichaams-beheersing	Inzicht in oorzaak en gevolg	Ongemakkelijk minder vragen gevoel bij bloot zijn, durven stellen	Vorming van het zelfbeeld: assertiviteit	Apart spelen jongens en meisjes	Steunen, sturen en stimuleren	Uitleggen waarom regels belangrijk en nodig zijn	Herverdeling taken en regels in huis	Basisschool
	Groeipijnen	Ontwikkelen van spieren (kracht en tonus)	Begrijpen, oordelen, redeneren en concluderen	Voor het eerst verliefd	Morele ontwikkeling: normbesef, gemeenschapszin en rechtvaardigheidsbesef	Werkelijkheid willen leren kennen	Samen spelen en ervaren (beste vriendje, groepsvorming, teamsporten)	Zorgen voor voldoende rust en ontspanning	Logistieke organisatie (vrijtijd: sport, spel, muziek)	Sportvereniging en andere verenigingen
	Kiezen voor gezonde leefstijl	Armen en benen in proportie	Leren centraal: lezen, schrijven, rekenen	Bewustworden van seksuele oriëntatie	Identificatie met ouders, klasgenoten, buurtkinderen	Behoefte om erbij te horen en geaccepteerd te worden (groepslid)	Delen van ervaringen (gevoelens en emoties)	Inleven in de belevingswereld	Wijziging invulling avond	Logeren, schoolreisje, weg van huis
							Positieve en stimulerende aandacht	Positieve omgeving bieden waarin gedrag bekrachtigd wordt	Management van verwachtingen t.a.v. zelfstandigheid en verantwoordelijkheid	Invloed van (sociale) media
								Stimuleren van gezonde leefstijl	Stimuleren en faciliteren van sociale ontwikkeling	Spelen bij vriendjes en vriendinnetjes
								Overeenstemming van opvoeding met wat je uitdraagt	Erkennen autonomie, loslaten en vertrouwen	Toename autonomie (buitenshuis)

Puberteit 10 - 15 jaar	Groeijsput	Bewegingen zijn tijdelijk onregel, (onhandig, slungelig)	Grote leerpotentie	Geslachtsinvloed ontwikkeling, van hormonen	Het gedrag wordt beïnvloed door het veranderings-proces in het brein	Wennen aan nieuwe lichaam, onzekerheid, vergelijken met anderen	Balans hervinden van lichaam en geest	Gezonde leefstijl stimuleren, goede voorbeeld geven	Verandering van sfeer in huis (door conflicten)	Eerste vriendje of vriendinnetje
	Grote eeltust, slaapritme verandert (melatonine)	Coördinatie van langere spieren (nog) niet in evenwicht	Onvoldoende in staat te plannen en organiseren (geen oog voor consequenties van gedrag)	Fantasie over ontdekken, seksualiteit, experimenteren	Drang naar intense ervaringen en risico's nemen (hormonen en hersenontwikkeling)	Wisselend humeur (hormoon-huishouding)	Ruimte voor seksualiteit	Seksuele opvoeding	Zorgen, angsten en twijfels bij ouders nemen toe	Pubers nemen afstand van ouders, peer-group is referentiekader
	Verschuiven secundaire geslachtskenmerken		Onvoldoende impulsregulatie (directe behoefte bevrediging)	Schaamte voor gevoelens die zij anderen (nog) niet kenmerken of wel hebben en of andersom)	Identiteitsontwikkeling: aardig gevonden willen worden door de peers	Zelfoverschatting, zelfonderschatting en onzekerheid	Delen van ervaringen (gevoelens en emoties)	Verdiepen in de (belevings)wereld (contact blijven houden)	Mismatch tussen uiterlijk en innerlijk en de verwachtingen daarbij	Zelfstandig gebruik sociale media (mobiele telefoon)
							Positieve en ondersteunende aandacht (waardevrij)	Opvoeden met steun en aandacht (ruimte geven, positief tegemoet treden)	Tolerantie: meeveren en meeveranderen	Eerste bijbaantje
							Ruimte voor experimenteren en ontdekken (kick)	Open communicatie: luisteren, praten en onderhandelen	Financiële en mediaopvoeding	Financiële verantwoordelijkheid: sparen en schulden
							Eigen maken van waarden en normen	Uitleg geven over gevolgen van bepaald gedrag, hanteren grenzen en regels	Verschillen in afspraken tussen brussen	Gepast toezicht buiten het gezin

Definitieve lengte bereikt, hersenen	Romp en ledematen in	Abstract denken neemt toe en	Seksueel actief	Vorming (eigen) waardensysteem,	Empathie: rekening houden	Zelfstandigheid, autonomie en	Aansluiten op de vermogens en	Opvoed-onzekerheid bij	School en beroepskeuze
--------------------------------------	----------------------	------------------------------	-----------------	---------------------------------	---------------------------	-------------------------------	-------------------------------	------------------------	------------------------

Adolescent 15 - 18 / 23 jaar			te plannen en te organiseren		aan in de omgeving geldende sociale norm	emotionele gevolgen van gedrag				
	Zorgdragen voor de (eigen) leefstijl, gezondheid en het uiterlijk	Toename spiermassa en kracht	Verfijning van de organisatie in het brein (beter in staat beredeerde keuzes te maken)	Vormgeven aan seksualiteit intimiteit, en gevoelens	Onafhankelijke positie innemen ten opzichte van anderen (omgaan met autoriteit)	Verantwoordelijk opstellen naar zichzelf en anderen	Eigen identiteit	Gezonde leefstijl stimuleren	Minder gezamenlijke gezinsactiviteiten	Gevoelig voor verslavingen (sociale media, gamen, voeding, middelen)
	Gezond gewicht, verhouding vetten, spieren, energiebehoeften	Goede lichaamsbeheersing en coördinatie	Toenemende concentratie en focus		Bewustzijn eigen identiteit (zelfbewust, talentontwikkeling)	Gevoelige periode voor het ontwikkelen van een (positief) zelfbeeld en zelfvertrouwen (depressie)	Ruimte voor seksualiteit	Acceptatie van seksuele keuzes	Invulling geven aan vrijetijd: bank hangen, sport, muziek en bijbaan	Wet- en regelgeving (16 jaar)
							Vorming eigen waardensysteem	Tolerantie: meeveren en meeveranderen; Interesse laten blijken en niet direct een mening ventileren	Verschuiving van opvoeder naar adviseur	Bijbaan: financiële mogelijkheden
							Verantwoordelijkheid nemen	Stimuleren van zelfplossend.	Steun bieden (emotioneel)	Verkering, wisselende

Ontwikkelingsaspecten & Omgevingsinteractie

Colofon

Titel

Ontwikkelingsaspecten & Omgevingsinteractie (O&O) Schema

Auteurs

Marieke Timmermans, Yvonne van Heerwaarden, Frans Pijpers en Bettie Carmiggelt

Met medewerking van

Dr. Pieter Kousemaker, dr. Monique l'Hoir, prof. dr. Frans Feron

Een publicatie van

Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ)
www.ncj.nl

Publicatiecode NCJ121A

© NCJ - Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, Utrecht, februari 2015

TOELICHTING ONTWIKKELINGSASPECTEN EN OMGEVINGSINTERACTIE (O&O) SCHEMA

Binnen het Landelijk Professioneel Kader, dat gebaseerd is op het geheel van richtlijnen en landelijke werkdocumenten die de JGZ-professional hanteert, zijn diverse ontwikkelingsfasen van een kind benoemd. Per ontwikkelingsfase zijn vervolgens contacten aangegeven, gebaseerd op de meest bepalende factor(en) vanuit de RVP, richtlijnen en landelijke werkdocumenten en gewenste evaluatiemomenten. Tijdens deze evaluatiemomenten wordt samen met de ouder, de jongere en het kind teruggeblikt op de ontwikkeling die het kind heeft doorlopen en wordt vooruit gekeken naar de volgende ontwikkelingsfase. Om de professional handvatten te geven bij het terugblikken en vooruitkijken is het schema 'Ontwikkelingsaspecten en Omgevingsinteractie' ontwikkeld.

Wat beoogt het schema en wat niet

Het schema O&O is bedoeld als handvat voor de JGZ-professional om samen met ouders, jongeren en kinderen in het gesprek gericht terug te kunnen blikken en vooruit te kunnen kijken. Door met ouders, jongere en kind te bespreken wat er normaliter te verwachten valt, waar je op kunt anticiperen, draag je als JGZ-professional bij aan het normaliseren. Ouders, jongere en kind worden zo nog meer in hun kracht gezet en krijgen de regie in handen om bij te dragen aan een gezonde en veilige ontwikkeling.

In het schema worden enerzijds essentiële ontwikkelingsaspecten per leeftijdsfase van het kind benoemd. Anderzijds gaat het schema in op de ontwikkelbehoefte van het kind, de interactie van het kind met zijn ouders (opvoedcapaciteiten), het gezin (gebeurtenissen met impact op het gezin) en verdere omgeving. Alle zijn van invloed op de ontwikkeling van een kind. Om tot invulling van het schema en tot de essentie te kunnen komen zijn uiteraard keuzes gemaakt. Het schema pretendeert dan ook niet volledig te zijn. Het gaat om een selectie van bruikbare en relevante topics in het kader van een gezonde ontwikkeling. Het zijn aspecten waar het merendeel van de opgroeiende kinderen mee te maken krijgt. Specifieke levensopgaven van kinderen en gezinnen uit bijvoorbeeld laag sociaal-economische en anderszins gesocialiseerde subculturen zijn niet in het schema O&O opgenomen.

Professioneel handelen

Vanzelfsprekend hebben professionals, naast de aspecten uit het schema O&O, ook oog voor de ontwikkelingsaspecten en omgevingsinteracties die niet in het schema zijn benoemd. Iedere JGZ-professional beschikt over basiskennis en handelt volgens de JGZ-richtlijnen. De richtlijnen, die gebaseerd zijn op evidence, geven richting aan (de kwaliteit van) het professioneel handelen en bieden daarmee tevens de mogelijkheid om er onderbouwd van af te wijken. Essentieel is het besef dat ieder kind uniek is. Het is aan de JGZ-professional om de vertaalslag te maken van de theoretische kennis naar het unieke kind en zijn of haar behoefte en die van de ouders. Zo werkt de JGZ-professional flexibel en op maat.

Gebruik van bronnen

Bij de keuze van de topics is gebruik gemaakt van verschillende bronnen (zie bijlage geraadpleegde bronnen). Het schema O&O is bedoeld als praktisch hulpmiddel en sluit aan bij de bestaande JGZ-activiteiten uit het Basispakket en is onder meer gebaseerd op basiskennis vanuit de JGZ-richtlijnen, landelijke werkdocumenten en het Van Wiechenonderzoek. Het is aan de JGZ-professional om in het gesprek (naar gelang de leeftijd) op maat aan te laten sluiten bij de behoefte en beleveniswereld van het kind, de jongere en de ouders.

OPBOUW VAN HET SCHEMA O&O

Voor de ontwikkeling van het schema O&O is een aantal uitgangspunten geformuleerd.

Transitiemomenten in de levensloop

Bij de opzet van het schema is uitgegaan van het idee van transitiemomenten in de levensloop. De ontwikkeling van een kind verloopt vaak met sprongen en inconsistenties, waarbij er overgangen tussen de verschillende ontwikkelingsfasen te constateren zijn, de zogenoemde transitiemomenten. Juist omdat elk kind uniek is en de fasen tussen kinderen verschillen, is het van belang om rond een transitiemoment met elkaar (kind, jongere en ouders) te bespreken hoe de afgelopen periode is verlopen en indien nodig hen te informeren en adviseren over de komende periode. Het schema is opgebouwd uit verschillende ontwikkelingsfasen die je als kind doorloopt tot volwassene. De fasering komt overeen met de fasering in het Landelijk Professioneel Kader (zie tweede kolom). In het schema heeft echter een verfijning plaats gevonden, zoals in de derde kolom zichtbaar wordt. In totaal zijn zes fasen onderscheiden.

Biopsychosociaalmodel

Tweede uitgangspunt bij de ontwikkeling van het schema O&O is het biopsychosociaal model. Het biopsychosociaal model is een model om de lichamelijke en psychische gezondheid, welzijn en eventuele gezondheidsproblemen van een mens in de volle breedte in beeld te brengen en te beschrijven. Het model kijkt niet alleen naar problemen en risico's in de ontwikkeling, maar ook naar functioneren, talenten en sterke kanten in de ontwikkeling. Hierdoor is het uitermate geschikt voor de jeugdgezondheidszorg die met een brede, integrale blik naar de gezondheid van kinderen kijkt. Het model is multifactorieel; dat wil zeggen dat meerdere factoren onderling van invloed zijn op (het ontwikkelen van) gezondheid en bij het ontstaan, voortbestaan of herstel van een gezondheidsprobleem. Het model is systemisch: zo wordt de ontwikkeling van een kind gezien als onderdeel van het hele systeem waar het zich in bevindt. Het model is organisch en interactief: Het gedrag van een systeem is niet een simpele keten van oorzaak-gevolg-relaties, maar het samenspel van met elkaar interacterende deelsystemen, waarbij terugkoppeling een belangrijke rol speelt. Een

Figuur 1.1 Ontwikkelingsfasen

Landelijk Professioneel Kader		Schema O&O
1 Prenataal	-9 tot 0 maanden (in LPK)	-9 tot 0 maanden (in O&O)
2 Babyfase	4e tot 7e dag 2 weken t/m 6 maanden 7 t/m 12 maanden	0 t/m 1 maanden 2 t/m 4 maanden 5 t/m 8 maanden 9 t/m 12 maanden
3 Peuterfase	1 t/m 3 jaar	2 jaar 3 jaar 4 jaar
4 Schoolkind	4 t/m 11 jaar	4 t/m 5 jaar 6 t/m 11 jaar
5 Adolescent	12 t/m 17 jaar	10 t/m 14 jaar (puberteit)* 15 tot 18/23 jaar (Adolescent)
6 Jong volwassene	18 t/m 22 jaar	15 tot 18/23 jaar (Adolescent)

* bij veel kinderen begint de puberteit al tijdens de basisschoolleeftijd

wijziging op één gebied is van invloed op de andere andere gebieden. Aspecten die een rol spelen bij de gezondheid, worden geclusterd in:

- *biologische aspecten*: zoals aanleg, erfelijkheid, aangeboren talenten, ziekten, voeding en algehele conditie.
- *psychische aspecten*: zoals persoonlijkheid, gedachten, overtuigingen en gevoelens.
- *sociale aspecten*: zoals vaardigheden, samenwerken, inlevingsvermogen, functioneren.

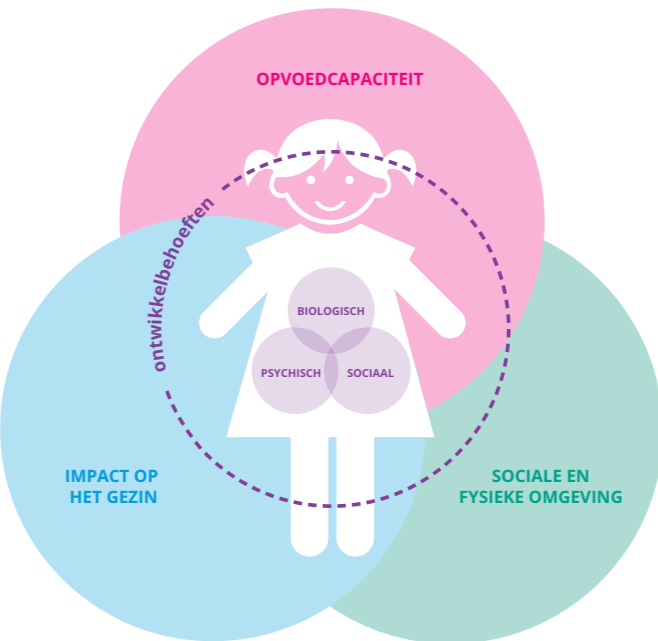
In het schema *Ontwikkelingsaspecten en Omgevingsinteractie* worden de volgende ontwikkelingsgebieden onderscheiden: lichamelijke ontwikkeling, motorische ontwikkeling, cognitieve ontwikkeling, seksuele ontwikkeling, persoonlijke ontwikkeling en sociaal-emotionele ontwikkeling.

Common Assessment Framework (CAF)

Ook is gebruik gemaakt van het *Framework for the Assessment of Children in Need and their Families*. Dit framework is door praktijkwerkers en wetenschappers in Groot-Brittannië ontwikkeld en is een methode om de behoeften van een kind vroegtijdig vanuit een integrale benadering in kaart te brengen. Het framework wordt weergegeven met een driehoek. In het midden van de driehoek staat het welzijn van het kind. Bij de beoordeling van wat er aan de hand is, staat het bevorderen en bewaken (zo nodig veiligstellen) van het welzijn van het kind steeds centraal. Het welzijn van het kind wordt bepaald door de interactie tussen drie domeinen (de drie zijden van de driehoek):

1. De *ontwikkelbehoeften* van het kind
2. De *capaciteiten* van de ouders (opvoeders) om in die behoeften te voorzien
3. De invloed van *gezins- en omgevingsfactoren* op enerzijds de capaciteiten van de ouders en anderzijds het kind.

Deze drie domeinen zijn onderling verbonden. Elk domein bestaat uit een aantal essentiële dimensies, die worden beschreven. In het schema O&O zijn de volgende gebieden onderscheiden: ontwikkelbehoeften, opvoedcapaciteit, impact op het gezin en de omgeving.

In deze afbeelding worden het biopsychosociaal model en de aangepaste CAF grafisch weergegeven.

Stressful life events

Aan het schema O&O zijn tevens stressful life events gekoppeld. Deze life events kunnen een ontregelende impact hebben op het gezin en het kind. Aangezien life events niet gekoppeld zijn aan een bepaalde leeftijdsfase zijn ze als kader bovenaan in het schema benoemd. Life events kunnen namelijk van invloed zijn op de ontwikkelingsaspecten, maar ook invloed hebben op de interactie vanuit de omgeving (thuis, op school etc.). Uiteraard is ook nu weer een keuze gemaakt en is het schema niet volledig. Benoemd zijn die life events, waar veel gezinnen mee te maken kunnen krijgen: bevalling en komst van de baby, zwangerschap volgend kind, verhuizing, migratie, emigratie, scheiding, overlijden dierbaren, (chronische) ziekte van ouders, kinderen en/of dierbaren, ongeluk, werkloosheid, schulden, nieuwe relatie, samengestelde gezinnen.

Alle uitgangspunten zijn aan elkaar gerelateerd en zijn vervat in het schema 'Ontwikkelingsaspecten en Omgevingsinteractie' (O&O). In de verdere toelichting die via www.ncj.nl beschikbaar is, wordt inhoudelijk per leeftijdsfase de verschillende aspecten en de invloed van deze aspecten op elkaar beknopt benoemd.